

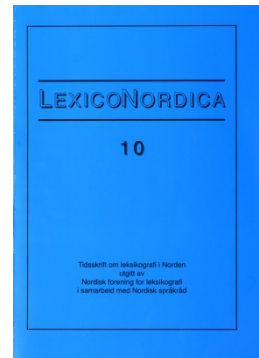
LexicoNordica

Titel: Anmeldelse af ordbøger

Forfatter: Sandro Nielsen

Kilde: LexicoNordica 10, 2003, s. 27-44

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sandro Nielsen

Anmeldelse af ordbøger

Many reviews of dictionaries are exercises in linguistics instead of exercises in lexicography. This paper aims to establish a framework for the review of dictionaries with the focus on the dictionary as a subject of investigation. There are three approaches to reviewing a dictionary, namely the lexicographic, the factual and the linguistic. These approaches should be combined with the three significant features of the dictionary: its lexicographic potential, its lexicographic data and its lexicographic structures. For this purpose the reviewer's matrix is introduced, and the use of reviewer teams is suggested. It is a fundamental requirement that a dictionary review gives a true and fair view of the dictionary. This is only possible if the aspects addressed in the review are relevant and material, if the criticism is reliable, and if the reviewer treats the dictionary, its lexicographers and publishers in a neutral way.

1. Indledning

Ordbogskritikken er en del af det metaleksikografiske univers, og derfor er anmeldelser af ordbøger en væsentlig del af den leksikografiske videnskab. Der findes mange forskellige slags anmeldelser, og nogle yder et større bidrag til den leksikografiske forskning end andre, fx på grund af deres indhold (eksempelvis korte gengivelser af forlagets salgsmateriale) og på grund af det medie, de offentliggøres i (eksempelvis dagblade og fagtidsskrifter). Fælles for ordbogsanmeldelserne er, at den kommunikationssituation, de er forankret i, spiller en rolle for, hvordan anmeldelsen opfattes af læserne, hvordan anmelderen formulerer sig og for anmeldelsens bidrag til leksikografien. Nogle anmeldelser af ordbøger er beregnet til at blive læst af ordbogens forfatter(e), andre leksikografer, forlag, fagfolk, potentielle ordbogsbrugere, og almindeligt interesserede læsere af det pågældende fagtidsskrift, fx fagfolk fra andre fagområder. Andre ordbogsanmeldelser er møntet på ordbogens potentielle brugere, og almindeligt interesserede læsere af tidsskriftet, både fagfolk og lægfolk.

Uanset hvem, der udgør målgruppen for en ordbogsanmeldelse, hersker der almindelig enighed blandt leksikografer om, at en anmeldelse skal give en beskrivelse af en given ordbog (evt. flere ordbøger), skal give en bedømmelse af ordbogen, skal give begrundelser for bedømmelsen, og på denne baggrund afsige en positiv eller negativ dom over værket og eventuelt dets skaber(e) (se fx Ripfel 1989:32–33). I dette bidrag vil jeg forsøge at præsentere et brugbart forslag til en teoretisk ramme med tilhørende terminologi for anmeldelser af ordbøger og fokuserer på de ordbogsanmeldelser, der

potentielt kan bidrage til den leksikografiske forskning, med særligt henblik på de såkaldte videnskabelige anmeldelser, dvs. anmeldelser skrevet af forskningsmedarbejdere som led i deres arbejde på en forskningsinstitution.

2. Anmeldelsens genstand

Den leksikografiske litteratur indeholder forskellige undersøgelser af ordbogsanmeldelser med diskussion af disse og deres indhold, og enkelte af undersøgelserne har set nærmere på, hvilke slags emner og temaer, der tages op i anmeldelserne. Nogle forfattere har ikke kun undersøgt anmeldelser af almensproglige ordbøger, men også anmeldelser af fagordbøger. Disse undersøgelser og deres resultater afslører, at især to temaer bliver behandlet i ordbogsanmeldelser, nemlig:

1. Lemmabestand
2. Semantiske/encyklopædiske angivelser

Lemmabestand dækker her over et bredt spektrum vedrørende de forhold, der tages op med hensyn til en ordbogs lemmata, bl.a. antallet af lemmata, selektion af lemmata og præsentation af lemmata, mens semantiske/encyklopædiske angivelser omfatter angivelser som definitioner, forklaringer og kommentarer til betydningerne af lemmata og evt. ækvivalenter. Disse to temaer er tilsyneladende lige vigtige i anmeldelser af almensproglige ordbøger og fagordbøger (Bergenholtz/Mogensen 1993:29). Der kan selvfølgelig være mange grunde til, at netop disse to temaer er topscorere, men en af forklaringerne kan måske findes i anmeldernes opfattelse af genstanden for deres anmeldelse. Genstanden for en ordbogsanmeldelse er selvsagt ordbogen, men spørgsmålet er så: Hvad er egentlig en ordbog? Svaret på dette spørgsmål er relativt let at finde i tekster som fx ordbøger, men noget sværere at finde i den metaleksikografiske litteratur, og afhængig af hvilken kilde man har fundet er definitionen mere eller mindre udførlig. Den nyligt udgivne *Dictionary of Lexicography* indeholder et eksempel på en traditionel definition af begrebet *ordbog*, nemlig følgende:

dictionary

A type of REFERENCE WORK which presents the vocabulary of a language in alphabetic order, usually with explanations of meanings.

(Hartmann/James 2001, 41)

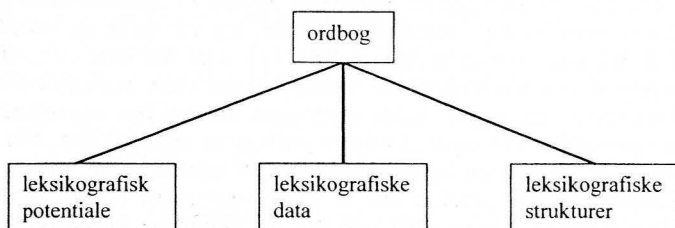
Denne definition er noget unuanceret, men den giver læseren en generel ide om, hvad en ordbog er. Definitionen er traditionel i den

forstand, at den er analytisk, dvs. forklarer betydningen af ordet *ordbog* ved at henvise til genus proximum og derefter at opremse et antal *differentia specifica*. En definition som denne er imidlertid kun relevant for udarbejdelsen af en generel klassifikation af opslagsværker, eller i de situationer, hvor man ikke kender ordets betydning. Et andet karakteristisk træk ved ovenstående definition er henvisningen til lingvistiske kategorier, som på denne måde bliver en slags ordbogs-surrogat, idet de går hen og bliver genstand for anmeldelsen. Man kan sige, at anmelderen anlægger en **lingvistisk tilgang** til genstanden for sin ordbogsanmeldelse, hvis udgangspunktet er denne eller en tilsvarende traditionel definition af begrebet *ordbog*.

I stedet for at anlægge en lingvistisk tilgang til anmeldelsens genstand kan man basere anmeldelsen på det, jeg vil kalde en **leksikografisk tilgang**. Forsøger man at beskrive eller definere en ordbog ved hjælp af den leksikografiske tilgang, vil det være hensigtsmæssigt at identificere det, jeg vil kalde ordbogens **væsentlige egenskaber**. Disse egenskaber kan siges at udgøre ordbogens *raison d'être*. Når jeg bruger adjektivet *væsentlig* til beskrivelse af egenskaberne, mener jeg ikke andet end, at egenskaberne er af betydning for beskrivelsen af begrebet *ordbog*. De er ikke trivielle og vilkårlige klassifikationsenheder. En væsentlig egenskab er en egenskab, der kan anvendes til at beskrive en ordbog som en undersøgelses-, beskrivelses- og analysegenstand, og netop i en anmeldelse er ordbogen genstand for en undersøgelse, beskrivelse og analyse.

En ordbog har mindst tre væsentlige egenskaber, der tilsammen beskriver og forklarer begrebet *ordbog*. For det første er ordbogens grundlæggende egenskab, at den generelt skal opfylde en eller flere funktioner. Dette er i sig selv en ren kvalitativ egenskab uden hensyn til andet end ordbogen selv. Den fokuserer på ordbogens **leksikografiske potentiale**. For det andet indeholder ordbogen materialiserede leksikografiske data, som er blevet selekteret med det formål at opfylde ordbogens funktion(er). Denne egenskab forudsætter den første egenskab og fokuserer ikke blot på det potentielle, men også på, at ordbogen er en materiel genstand, der kan sammenlignes med andre ordbøger på dataplanet. Samspillet mellem den første og den anden egenskab er vigtig, fordi potentialet ikke bliver virkeliggjort før det lader sig materialisere i en eller anden form. For det tredje sammenkæder ordbogens leksikografiske strukturer alle de leksikografiske data med det formål at opfylde dens funktion(er). Denne egenskab forudsætter begge de to første egenskaber, funktion(er) og data, idet strukturerne medierer mellem de to egenskaber ved at kombinere elementerne. Den tredje egenskab består i bund og grund af almene lovmæssigheder i form af strukturer, kombineret med leksikografens hensigt (funktion(er) og data). Det vigtige i denne sammenhæng er, at

intentionen bag ordbogen ikke ligger i enten den første, den anden eller den tredje egenskab, men i selve den samlede relations generelle form, dvs. den trykte eller elektroniske ordbog. Denne definition på begrebet *ordbog* er mere hensigtsmæssig end den traditionelle, for i forbindelse med ordbogsanmeldelser ændrer ordbogen karakter fra primært at være en brugsgenstand til primært at være en undersøgelsesgenstand, der undersøges, analyseres og beskrives. Svaret på spørgsmålet om, hvad en ordbog egentlig er, kan illustreres grafisk som i figur 1, når man tager udgangspunkt i en leksikografisk beskrivelse med særlig henblik på ordbogens væsentlige egenskaber.

Figur 1: Ordbogen som analysegenstand – ordbogens væsentlige egenskaber

3. Tilgange til ordbogsanmeldelse

Skeler man til den metaleksikografiske litteratur, kan man let få det indtryk, at der ikke kræves særlige forudsætninger eller forkundskaber for at anmelde en ordbog. Der findes dog enkelte teoretikere, som mere eller mindre eksplicit giver udtryk for, at visse forkundskaber er på sin plads, fx:

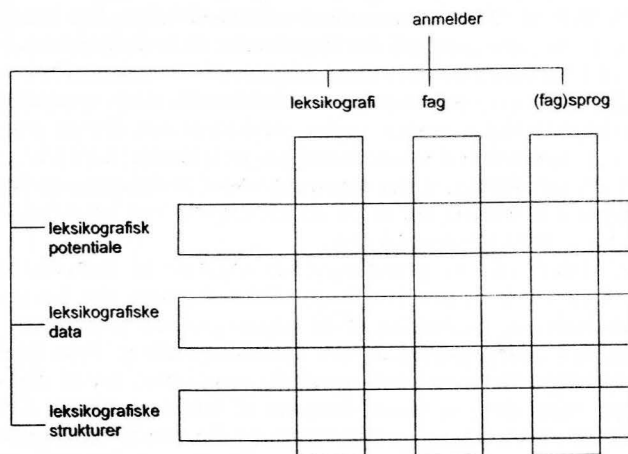
Academic lexicography, or 'metalexigraphy', as pursued in university departments of English or Linguistics, is concerned not primarily with the compiling of dictionaries – though academics may be involved in this, as consultants, for example – but with researching and teaching about the whole business of making dictionaries: their history, their typology, their structures, their users, and so on (Hartmann 2001). One aspect of academic lexicography looks at the products of commercial lexicography and subjects them to a rigorous critique, usually resulting in a review; though academics are not the only ones who review dictionaries. (Jackson 2002: 173)

Lige som det er tilfældet med den traditionelle definition af en ordbog (jf. diskussionen ovenfor), så afspejler denne holdning lingvistisk tænkning og lægger op til en lingvistisk tilgang til ordbogsanmeldelse generelt og mere specifikt til anmelderens forkundskaber. Det kan ikke udelukkes, at en fokusering på det lingvistiske er formålstjenlig, i de tilfælde, hvor anmeldelsens genstand udgøres af en sprogordbog som fx LDOCE, især hvis anmeldelsen udelukkende eller overvejende diskuterer lingvistiske aspekter, regler, strukturer mv. Drejer det sig derimod om anmeldelsens fuldstændige potentiale, herunder anmeldelsen af fagordbøger, stiller sagen sig noget anderledes, og derfor bør man også her benytte sig af en anden tilgang ved beskrivelse af anmelderen og dennes forkundskaber.

Der er i hvert fald tre grundlæggende tilgange til anmeldelse af ordbøger. Den første er den **leksikografiske tilgang**, der fokuserer på en beskrivelse og evaluering af de leksikografiske principper, der er benyttet ved udarbejdelsen af den anmeldte ordbog. Principperne kan så sammenholdes med leksikografiske principper, der af den ene eller anden grund ikke er blevet benyttet af leksikograferne. Denne tilgang kræver en vis leksikografisk viden, og det kan fx være relevant om ordbogen foreligger i en trykt eller en elektronisk form. Dernæst er der den **faglige tilgang**, som fokuserer på en beskrivelse og evaluering af de faglige (semantiske og encyklopædiske) oplysninger og emner, som ordbogen behandler. Denne tilgang kræver en vis faglig viden af anmelderen, og det er fx relevant om ordbogen er en delfags-, enkeltfags- eller flerfagsordbog. Endelig er der den **(fag)sproglige tilgang**, der fokuserer på en beskrivelse og evaluering af det eller de (fag)sprog, der behandles i ordbogen. Denne tilgang kræver, at anmelderen er i besiddelse af en vis (fag)sproglig viden, og det er fx relevant om ordbogen er mono-, bi- eller polylingval.

4. Anmeldermatrix

Når man skal skrive en anmeldelse er det muligt at kombinere betragtninger om ordbogens væsentlige egenskaber med de tre tilgange nævnt i det foregående. Dette kan ske på forskellige måder og med forskellig detaljeringsgrad, men kombinationsmulighederne kan bedst illustreres ved hjælp af en **anmeldermatrix** (se figur 2). Anvendelsen af anmeldermatrixen har et relativt stort potentiale, og i det følgende vil der blive givet eksempler på udvalgte aspekter med særlig henblik på trykte ordbøger.

Figur 2: Anmeldermatrix – kombination af egenskaber og tilgange

4.1 Leksikografisk tilgang

Den leksikografiske tilgang indebærer, at der kan anlægges nogle almene betragtninger, som er relevante for alle væsentlige egenskaber i forskelligt omfang. Overordnet set er den beskrevne anmeldermatrix egentlig et udtryk for ordbogen i sin helhed i den materialiserede, fysiske form, eksempelvis den trykte ordbog. Udgangspunktet er her ordbogen i det todimensionale rum, og det er vigtigt at holde sig for øje, at den trykte ordbog ikke i sig selv repræsenterer en teksttype eller tekstgenre. Ordbogen er på tekstplanet derimod en samling af teksttyper og er dermed en tekstsamling bestående af en flerhed af typer eller gener (Bergenholtz/Tarp/Wiegand 1999:1763). Ordbogen kan inddeles i forskellige tekststykker, også betegnet ordbogens byggede, som hver især tilhører en bestemt teksttype eller -genre, fx forord, brugervejledning, ordbogsgrammatik, fagindledning og lem-maliste. Hver af disse byggede kan så undersøges, analyseres, beskrives og bedømmes ud fra genrespecifikke kriterier, og disse kan så relateres til ordbogens tre væsentlige egenskaber. Herudover vil det ofte være relevant at diskutere, om ordbogens omtækster er inte-

grerede eller ikke-integrerede, da dette direkte vedrører ordbogens funktion(er) og leksikografiske potentiale samt de leksikografiske strukturer.

Ved beskrivelse, bedømmelse mv. af en ordbogs leksikografiske potentiale kan man med fordel anvende **den funktionelle metode**, som er en metode, inspireret af den komparative rets analyse- og begrebsapparat. Denne metode ser på, hvilken eller hvilke opgaver, ordbogen kan opfylde. Dette betyder, at anmelderen bl.a. på baggrund af intentionen med ordbogen, eller ordbogens selvforståelse som det også er blevet betegnet (Mikkelsen 1996:154–155), kan skabe sig et udgangspunkt for sin anmeldelse. Her er det aktuelt at se på, om ordbogen kan anvendes til at støtte tekstafhængige og/eller tekstuafhængige funktioner, dvs. tekstforståelse, oversættelse, tekstproduktion og videntilegnelse (se fx Bergenholtz/Kaufmann 1997:98–101 og Nielsen 2002a:174–175).

Ordbogens intention eller selvforståelse kan imidlertid ikke altid lægges til grund for anmeldelsen, hvilket undertiden også fremgår af anmeldernes bemærkninger:

When evaluating a dictionary, as a user or as a reviewer, information about its intended purpose, function(s) and target group is of particular relevance. Unfortunately, it requires hard work by the user etc. to find information of this kind in DOL [...]. The lack of a clear statement on these types of information is often the reason why lexicographers feel that they are subject to unfair criticism, but they forget that they hardly informed the users, reviewers etc. what to expect. It is only reasonable that the (intended) users are informed of the function, scope and application of a dictionary in an unequivocal way in, for instance, the preface (cf. Nielsen 1994:88–93). This way it will also be easier to establish whether, on the basis of the information it contains, a dictionary fulfils its purpose and function(s) in relation to its target group and the lexicographic needs of its intended users. (Nielsen 1999:301)

Der findes med andre ord ordbøger uden selvforståelse, ordbøger med ringe selvforståelse og ordbøger med stor selvforståelse, men da man som sagt ofte støder på ordbøger med ringe eller ingen selvforståelse, er man som anmelder nødt til at komme med nogle almengyldige, generelle betragtninger om potentielle ordbogsfunktioner og i sin anmeldelse anføre, at i nogle brugssituationer tilgodeses bestemte funktioner, mens i andre tilgodeses bestemte funktioner ikke. Derfor er den funktionelle metode mere velegnet til brug for ordbogsanmeldelse end blot at se på ordbogens selvforståelse, således som den kommer til udtryk i dens metatekst. Den funktionelle metode er ikke begrænset til ordbogens selvforståelse, men inddrager også funktioner, der ikke er omfattet af ordbogens selvforståelse. Endvidere vil den funktionelle metode kunne føre til, at anmeldelsen påviser, at ordbogen kan anvendes til funktioner og i brugssituationer, der ikke er forudsat i

dens metatekst, dvs. dens selvforståelse, eller – hvad der er lige så vigtigt – at ordbogen ikke egner sig til alle de funktioner, der angives i dens metatekst.

Den funktionelle metode kan kombineres med **temporalmetoden**, der inddrager tidsselementet ved fx at sammenligne forskellige udgaver af den pågældende ordbog. Temporalmetoden består af to fremstillingsmetoder, den **statiske fremstillingsmetode**, der kun ser på den udgave af ordbogen, som er genstand for anmeldelsen og evt. sammenholder den med de seneste udgaver af andre ordbøger (ordbogssammenligning), således at den anmeldte ordbog placeres i et nutidigt perspektiv, og den **dynamiske fremstillingsmetode**, der sammenligner den foreliggende udgave med tidligere udgaver og dermed placerer den anmeldte ordbog i et udviklingshistorisk perspektiv (tidssammenligning). I sidstnævnte tilfælde inddrages endvidere det komparative element. Vælger man det udviklingshistoriske perspektiv for sin anmeldelse, kan man anvende en bestemt ordbog eller ordbogsudgave som benchmark, dvs. målestok for sammenligningen. Betegnelserne statisk og dynamisk fremstilling er inspireret af den komparative rets beskrivelsesapparat (se fx Lando 1986:98–99).

Ved anvendelse af den leksikografiske tilgang kan anmelderen med fordel gøre brug af den leksikografiske fagterminologi. Dette er en måde, hvorpå anmelderen kan gøre opmærksom på sine leksikografiske kvalifikationer uden at promovere sig selv på utilbørlig vis og samtidig gøre brug af den for videnskaben karakteristiske, og accepterede, terminologi, dvs. kommunikere med fagfolk på deres eget sprog. Dette giver anmeldelsen en vis autoritet. Nu er det ikke alle anmeldelser, der er skrevet for en læserkreds, der udelukkende består af personer med et indgående kendskab til leksikografien og dens fagtermer. I sådanne situationer bør anmelderen overveje, hvorvidt det vil være på sin plads at forklare fagtermer til fordel for læserne ved at anvende mere kendte udtryk og betegnelser, fx ved at anføre termen *opslagsord* som forklarende synonym til termen *lemma*. Selve formuleringen af anmeldelsen er således til dels afhængig af den konkrete kommunikationssituation, som den er forankret i.

4.2 Faglig tilgang

Den faglige tilgang er relevant, uanset om der er tale om en almensproglig ordbog eller en fagordbog. Dette skyldes, at selv almensproglige ordbøger indeholder fagtermer, og ordbøgerne gør også brug af diatekniske markeringer i større eller mindre omfang. I denne sammenhæng skal det slås fast, at betegnelsen *fag* dækker over mange forskelligartede discipliner, både sproglige fag (eksempelvis gramma-

tik og genreanalyse) og de mere erhvervsbetonede fag (eksempelvis jura og svejseteknik). Ved anvendelse af den faglige tilgang vil det i de fleste tilfælde være nødvendigt at begrænse sig til udvalgte fag, især hvis den anmeldte ordbog er en flerfagsordbog. De fleste anmeldere er ikke eksperter i samtlige fagområder, der behandles af de traditionelle fagordbøger (nogle behandler mere end 100 forskellige fag), men har en fagviden, som er begrænset til et enkelt fag eller et begrænset antal af nærtbeslægtede fag.

Dette problem kan der til en vis grad rådes bod på ved i stedet for at lade anmeldelsen skrive af en eneanmelder at benytte sig af et anmelderteam. Det optimale anmelderteam vil således bestå af en eller flere leksikografer, en eller flere fageksperter og en eller flere fagsprogseksperter, der kan supplere hinanden. Herved bliver det muligt at beskrive, undersøge, analysere og bedømme flest mulige aspekter. Et eksempel på en anmeldelse skrevet af et (om end lille) anmelderteam er Axelsen/Broen-Christensen (1995). Heri anmeldes en dansk-engelsk/engelsk-dansk medicinsk ordbog, og den ene anmelder dækker den leksikografiske og den (fag)sproglige tilgang, mens den anden dækker den faglige tilgang. Sidstnævnte betegnes eksplicit i anmeldelsen som *faganmelderen*. Ofte er det ikke muligt at samle et anmelderteam, og i disse tilfælde kan anmelderen være nødt til at begrænse anmeldelsen ennemæssigt. Hvis man fx kun er leksikografisk ekspert, bør man begrænse sig til leksikografiske aspekter eller finde en fagligt kvalificeret medforfatter, der er fagekspert eller fagsprogsekspert. Når en anmelder af en dansk-engelsk ordbog fra 1990 undersøger lemmabestanden for nye EU-termer og roser ordbogen for at have lemmatiseret termen *Europarådet* må det skyldes manglende fagviden (Lauridsen 1991:124).

I denne sammenhæng er det muligt at skelne mellem to generelle typer af anmeldelser. En **maksimerende** (eller ekstensiv) **anmeldelse** er en, som forsøger at give så fuldstændig en beskrivelse og analyse af ordbogen som muligt, mens en **minimerende** (eller selektiv) **anmeldelse** er en, der bevidst er begrænset til udvalgte aspekter ved ordbogen, eventuelt udvalgte fagområder. I minimerende anmeldelser bør det være en selvfølge, at anmelderen eksplicit gør opmærksom på denne indskrænkning og især i anmeldelsens bedømmelsesdel eksplicit gør opmærksom på, hvilke temaer og funktioner bedømmelsen angår. Mange ordbogsanmeldelser er i praksis minimerende, og det bør være op til eneanmelderens eller anmelderteamets kompetence, hvilke emner og temaer anmeldelsen behandler. Det generelle princip må være, at man ikke påtager sig at anmelde en ordbog, hvis man ikke er leksikografisk, fagligt eller fagsprogligt kvalificeret. Hvis der er ting – leksikografiske, faglige eller sproglige – som anmelderen er i tvivl om, bør han fx lade en kvalificeret kollega

se på det eller diskutere med kollegaen, hvilket naturligvis skal gøres etisk og redeligt i forhold til ordbogen, forfatteren og forlaget samt evt. personlige relationer.

Når man laver en skelnen mellem minimerende og maksimerende anmeldelser, er det nødvendigt at have en kvantitativ målestok. Et forslag til en brugbar målestok er at tælle anmeldelseskategorier i de enkelte anmeldelser. En af de mest udførlige fortegnelser over anmeldelseskategorier findes i Bergenholtz (2003), der har undersøgt anmeldelser af ordbøger i LexicoNordica fra 1994–2002. Undersøgelsen har mundet ud i en liste over 34 anmeldelseskategorier, dvs. emner og temaer, som er behandlet i de undersøgte ordbogsanmeldelser:

1. kommunikationsrelaterede funktioner
2. vidensrelaterede funktioner
3. ordbogsbrugere
4. råd til brugerne
5. pris
6. layout/web-design
7. om ordbogsforfatteren
8. sammenligning med andre ordbøger
9. ordbogens forhistorie
10. henvisning til andre anmeldelser
11. om ordbogsanmelderen
12. empirisk basis
13. omtekst
14. lemmaselektion
15. lemmanordning
16. tilgang/søgemuligheder
17. artikelstruktur
18. præskriptiv/deskriptiv
19. ækvivalenter
20. grammatik
21. retskrivning
22. udtale
23. semantik/encyklopædisk viden
24. diasystematiske angivelser
25. etymologi
26. eksempler
27. kollokationer
28. idiommer
29. illustrationer
30. synonymi/antonymi
31. henvisninger
32. ordbogens underholdningsværdi
33. positiv samlet bedømmelse
34. negativ samlet bedømmelse

Tabel 1: Anmeldelseskategorier i LexicoNordica 1994–2002 (efter Bergenholtz 2003).

Kategori 1 og 2 omhandler ordbogens funktion(er), men da det for en kvantitativ målestoks vedkommende ikke er relevant at opretholde en skelnen mellem kommunikationsrelaterede og vidensrelaterede funktioner, vil de blive betragtet som én kategori: funktion(er). Ligeledes er der to kategorier vedrørende en samlet bedømmelse (33 og 34), og da det ikke er relevant at opretholde en skelnen mellem en positiv og en negativ samlet bedømmelse, vil de også blive betragtet som én kategori: samlet bedømmelse. Således vil målestokken operere med i alt 32 kategorier. Det foreslås tentativt, at en anmeldelse, der behandler 16 eller flere forskellige kategorier er en maksimerende anmeldelse, mens en anmeldelse, der behandler mindre end 16 forskellige kategorier er minimerende. Det er med andre ord en ren kvantitativ skelnen, da en anden målestok er vanskelig at håndtere. Det er fx ikke muligt at sige, hvilke kategorier, der er obligatoriske (måske lige bortset fra kategorien funktion(er), idet alle ordbøger har en eller flere funktioner), da det afhænger af den konkrete ordbog. I en anmeldelse af en synonymordbog vil man med rette kunne hævde, at kategorien synonymer er obligatorisk, men det er ikke nødvendigvis tilfældet, at synonymer er relevante ved anmeldelsen af en anden ordbog. Ligeledes kan kategorien ækvivalenter kun være obligatorisk ved anmeldelse af bi- og polylingvale ordbøger. Den foreslåede skelnen mellem minimerende og maksimerende anmeldelser er en direkte parallel til den skelnen, der blev beskrevet i Nielsen (1989:59–60) om forskellen mellem maksimerende og minimerende ordbøger.

Det er givet, at en anmelder ikke er forpligtet til at skrive om noget bestemt i sin anmeldelse, og at han kan selekttere frit mellem de mulige og relevante temaer og kategorier på tværs af ordbogens egenskaber. Dette betyder dog ikke, at man som anmelder kan selekttere stort set alt fra og kun behandle et enkelt tema eller to i sin anmeldelse. For det første vil det være meningsløst at tale om en anmeldelse af en ordbog, hvis anmeldelsen er så minimerende, at den kun omfatter fx ordbogens behandling af én bestemt ordklasse. For det andet vil en sådan "anmeldelse" alt andet lige ikke give læseren et indtryk af ordbogen som en helhed, men kun en enkel facet på ordbogens mikroniveau. Da anmeldermatrixen kan ses som et udtryk for ordbogen i sin helhed, vil en stærkt minimerende og selektiv "anmeldelse" ikke kunne karakteriseres som en anmeldelse af en ordbog, da den ikke har ordbogen som sin genstand. Med andre ord: Der er en grænse (ganske vist flydende) for, hvor selektiv en anmeldelse kan være for med rimelighed at kunne siges at opfylde de generelle krav til en anmeldelse og til at have ordbogen som sin genstand.

Ser man på de leksikografiske data er spørgsmålet om, og i givet fald i hvilket omfang, disse data harmonerer med ordbogens funktion(er). De leksikografiske data findes ikke kun i de enkelte

ordbogsartikler, men kan i princippet findes hvor som helst i ordbogen afhængig af dens fordelingsstruktur. De relevante data er dem, der findes i ordbogens leksikografiske komponenter, dvs. de komponenter, eller byggedele, som indeholder oplysninger, der kan anvendes vedrørende ordbogens brug og funktion, fx brugervejledningen og lemmalisten. Øvrige komponenter er ekstra-leksikografiske, fx reklametekster og takkelister (se Tarp 1998:128–130 og Nielsen 1999a:93–94). Nogle af de leksikografiske komponenter er brugsrelaterede, mens andre er funktionsrelaterede, og en beskrivelse, analyse og bedømmelse af de data, som de indeholder bør tage hensyn til denne tvedeling. Udover disse ordbogsinterne betragtninger kan det være relevant at anlægge ordbogseksterne betragtninger, og sammenligne ordbogens leksikografiske data med leksikografiske data i andre ordbøger (komparativ leksikografi), og/eller tidligere udgaver af den anmeldte ordbog, jf. temporalmetoden. Andre relevante forhold vedrørende de leksikografiske data er, om definitioner, forklaringer, betydningsforklaringer mv. er korrekte, om de er skrevet således, at de uden besvær kan forstås af ordbogens påtænkte brugergruppe, om der er sket tekstkonddensering af dataene, og i givet fald hvilken indflydelse dette har på især forståelsen og klarheden.

4.3 (Fag)sproglig tilgang

Den (fag)sproglige tilgang er den, der fokuserer på fx lingvistiske kategorier og strukturer og kan appliceres i forhold til alle tre væsentlige egenskaber. Grunden til, at tilgangen betegnes *(fag)sproglig* er, at jeg ikke skelner mellem på den ene side almensprog og på den anden fagsprog, men betragter dem som én enhed, idet sproget er afhængigt af den virkelige verden og ikke kan stå alene. Tilsvarende er mange fag, fx grammatik, finansiering og jura, karakteriseret ved at have en speciel anvendelse af sprogets muligheder, bl.a. ved at anvende særlige sproglige midler med en markant større hyppighed end det, man normalt kalder almensproget. Dette er især tilfældet når en person kommunikerer inden for sit eget fagområde med personer fra det samme område, men kommer også til udtryk, når eksperter kommunikerer om deres område til ikke-eksperter. Tabel 2 er en ikke-udtømmende liste, som giver et indtryk af, hvad der kan være relevant at undersøge i forbindelse med den (fag)sproglige tilgang:

- Grammatik
 - syntaks
 - morfologi
 - ortografi
- Synonymer og antonymer
- Kollokationer
- Sprogbrug

Tabel 2: Den (fag)sproglige tilgang – eksempler

Jeg vil ikke her komme nærmere ind på alle de ting, som anmelderen kan undersøge ved hjælp af den (fag)sproglige tilgang, da dette vil føre for vidt, men nøjes med at knytte nogle kommentarer til udvalgte fokusområder.

Er anmeldelsens genstand en bilingval oversættelsesordbog, vil det være oplagt at se på, om ordbogen fra en sproglig vinkel lever op til denne funktion. En bi- eller polylingval ordbog, der ikke indeholder angivelser om køn til de tyske og franske ækvivalenter er fx ikke velegnet til at opfylde funktionerne oversættelse eller tekstproduktion (se fx Nielsen 2002:252–256). Hvis ordbogen indeholder angivelser om køn, og eventuelt morfologi, bør man som bruger og anmelder kunne gå ud fra, at angivelserne er præsenteret på en sådan måde, at de er lette at afkode og derved forstå, og at oplysningerne er korrekte. Dette vil være en analyse af, hvorledes den (fag)sproglige tilgang relaterer sig til de leksikografiske data.

Det vil også være passende at undersøge, hvordan sprogbugen relaterer sig til ordbogens funktion(er), eksempelvis ved at undersøge, om en oversættelsesordbog benytter en konsekvent oversættelsesstrategi eller om ordbogens L2 angivelser vilkårligt er kildesprogsorienterede eller målsprogsorienterede (for en nærmere diskussion af oversættelsesstrategier i bilingvale ordbøger se Nielsen 2000). Afslutningsvis kan anmelderen fx vælge at undersøge, om synonymer og antonymer anvendes på en konsekvent måde til at give brugeren en systematisk oversigt over et lille fagområde, eksempelvis ved at fortælle brugeren, hvilke relevante lemmata, som er over-, under- og sideordnede begreber til et konkret lemma.

4.4 Leksikografiske informationsomkostninger

En ting, som går på tværs af både ordbogens væsentlige egenskaber og de tre tilgange er spørgsmålet om de leksikografiske informationsomkostninger. Ved **leksikografiske informationsomkostninger** forstås generelt de problemer eller det besvær, som ordbogsbrugeren

mener eller oplever er forbundet med at bruge en bestemt ordbog (Nielsen 1999a: 111). Det vigtige i forbindelse hermed er forholdet mellem de forventede og faktiske informationsomkostninger og den forventede og faktiske informationsværdi, dvs. det brugeren i informationsmæssig henseende får ud af at konsultere ordbogen. Selve opbygningen af ordbogen kan være med til at holde informationsomkostningerne nede på et minimum, da en u hensigtsmæssig eller mangelfuld leksikografisk udførelse kan være med til at øge dem. Den konkrete formulering og præsentation af data i de enkelte angivelser påvirker informationsomkostningerne, fx kan en stærk tekstkondensering af de grammatiske eller semantiske angivelser være med til at øge informationsomkostningerne (se Nielsen 2002b), mens en klar og konsekvent søgestruktur med søgezoner i artiklerne kan reducere de leksikografiske informationsomkostninger. Den hensigtsmæssige brug af funktionsrelaterede henvisninger kan holde informationsomkostningerne nede, mens en overdreven brug af ikke-funktionsrelaterede henvisninger, som sender brugeren ud på en "rundrejse" i ordbogen på må og få, kan være med til at øge de leksikografiske informationsomkostninger (se Nielsen 1999a:111). Som det fremgår af de ovennævnte eksempler, er de leksikografiske informationsomkostninger af stor betydning for ordbogen set fra et brugersynspunkt.

5. Krav til anmeldelsens informationsværdi

Når man påtager sig at anmelde en ordbog, påtager man sig samtidig et ansvar over for ordbogens forfatter(e) for at påse, at anmeldelsen ikke indeholder unfair, irrelevante, personlige eller ubegrundede kritikpunkter (Harvey 1986:54). Herudover har anmelderen en forpligtelse over for læserne af anmeldelsen til ikke at give et forkert eller vildledende billede af den anmeldte ordbog. Dette medfører, at anmeldelsen skal følge det, man kan kalde for god anmelderskik, hvorved forstås, at ordbogsanmeldelsen skal udarbejdes efter de metoder og principper, som kyndige og ansvarsbevidste leksikografer og anmeldere til enhver tid vil arbejde efter.

Uanset hvad anmelderen har valgt at fokusere på i sin anmeldelse, er der dog nogle grundlæggende krav, man bør kunne stille til en ordbogsanmeldelse. Det overordnede krav til enhver anmeldelse er, at den skal formuleres således, at den giver et **retvisende billede** af den anmeldte ordbog. For at være så informativ for læseren som muligt er det vigtigt, at anmeldelsen ikke giver et forkert eller vildledende billede af ordbogen. Udtrykket *retvisende billede* er inspireret af den danske årsregnskabsterminologi. Ifølge den danske årsregnskabslov skal en årsrapport give et retvisende billede af virksomhedens aktiver

og passiver, finansielle stilling samt resultat. Det tilsvarende svenske begreb er *rättvisande bild*, på finsk betegnes det *oikeat ja riittävä tiedot*, og på islandsk *raunsönn mynd*. Inden for norsk regnskabsvæsen arbejder man med et lignende overordnet begreb, nemlig god regnskapsskikk, og det danske retvisende billede forklares på norsk som et *sant og riktig bilde*.

En anmeldelse kan kun leve op til det overordnede krav om et retvisende billede, når visse grundlæggende forudsætninger er opfyldt. Den første er forudsætningen om **relevans**. Oplysningerne, betragtningerne, kommentarerne mv. er relevante, hvis de virkelig har noget at gøre med det, som ordbogen og anmeldelsen skal anvendes til og dermed kan bruges af anmeldelsens målgruppe. Efter min opfattelse kan man stille spørgsmålstejn ved relevansen af en "forbrugertest", når man i en anmeldelse af en "business dictionary" udgivet i 2000 bl.a. tester ordbogens lemmabestand på to tekster fra henholdsvis 1986 og 1988 (Bogaards 2002:112). For det første er der sket en endog betydelig udvikling inden for erhvervslivet (fx finans og økonomi, både fagligt og sprogligt) i de sidste 10–15 år, og testen siger kun, at ordbogen kan bruges på gamle tekster uden relation til nutiden, men siger intet om, hvorvidt ordbogen kan anvendes på kontemporære tekster. For det andet kunne man få den tanke, at netop gamle tekster var det, der skulle til, for at ordbogen kunne "bestå".

Man bør også kunne gå ud fra, at anmeldelsen opfylder forudsætningen om **væsentlighed**. En oplysning, betragtning, kommentar, et forhold mv. er væsentlig, hvis udeladelsen heraf vil forstyrre det retvisende billede af den anmeldte ordbog. Det er fx ikke væsentligt at påpege stavfejl i en ordbog, medmindre der er usædvanligt mange af dem, og de derved reducerer angivelsernes informationsværdi. Forholdet kan også udtrykkes på den måde, at en betragtning, kommentar mv. er væsentlig, hvis den vil påvirke læserens beslutning om at bruge og/eller købe og/eller anbefale den anmeldte ordbog, eller hvis den vil påvirke anmelderens bedømmelse af en eller flere anmeldelseskategorier subsidiært ordbogen i sin helhed.

Forudsætningen om anmeldelsens **pålidelighed** er også vigtig. En anmeldelse må ikke indeholde urealistiske, usandsynlige eller usande forhold, som kan forvrænge læserens indtryk af ordbogen. Når en konkret anmeldelse indeholder en negativ kritik af en ordbogs selektion af et bestemt fagord, der slet ikke forekommer i den anmeldte ordbog, er den pågældende anmeldelse ikke pålidelig (Jørgensen 1994). Forudsætningen om pålidelighed indebærer endvidere, at anmeldelsen som udgangspunkt er en videnskabelig tekst og skal behandles af anmelderen som sådan. Det betyder bl.a., at påstande skal være underbyggede, så de ikke fremstår som arbitrære værdidomme.

For det fjerde må man kunne gå ud fra, at anmeldelsen opfylder forudsætningen om **neutralitet**. I denne sammenhæng betyder neutralitet ikke, at anmeldelsen ikke må være negativ eller positiv, men derimod at alle væsentlige og relevante punkter skal medtages, uanset om de har en positiv eller negativ indvirkning på bedømmelsen af ordbogen. Neutralitetsforudsætningen indebærer endvidere, at anmelderens personlige forhold til den anmeldte ordbog, forfatteren og forlaget ikke må have indvirkning på, om bedømmelsen af enkelte aspekter eller ordbogen i sin helhed er (overdrevent) positiv eller (overdrevent) negativ. Sammenfattende kan man sige, at det bør være enhver ordbogsanmelders pligt at give en fair, og gerne fyldestgørende, beskrivelse og bedømmelse af den pågældende ordbog.

6. Afslutning

Ordbogsanmeldelse er ikke en lingvistisk, men en leksikografisk øvelse. Dette betyder ikke, at en ordbogsanmeldelse må undlade at benytte en (fag)sproglig tilgang, men derimod, at den sproglige tilgang kun er én ud af tre ligeværdige tilgange til ordbogsanmeldelse, herunder anmelderens forkundskaber. Den skitserede ramme for anmeldelse af ordbøger giver et billede af, hvad der forstås ved ordbogsanmeldelse, eller ordbogskritik, samtidig med, at anmeldelsen placeres i det leksikografiske univers med ordbogen og leksikografien i centrum.

Litteratur

- Axelsen, Jens/Chr. Broen-Christensen 1995: [Anmeldelse af] Morten Pilegaard & Helge Baden: Medicinsk ordbog, dansk-engelsk, engelsk-dansk. København: C. E. G. Gads Forlag 1994. I: *LexicoNordica* 2, 1995, 143–146.
- Bergenholtz, Henning 2003: Ordbogskritik i *LexicoNordica*. I: *LexicoNordica* 10, 2003 (i dette tidsskrift).
- Bergenholtz, Henning/Jens Erik Mogensen 1993: Wörterbuchkritik in Dänemark. I: *Lexicographica* 9, 1993, 8–35.
- Bergenholtz, Henning/Sven Tarp/Herbert Ernst Wiegand 1999: Datendistributionsstrukturen. Makro- und Mikrostrukturen in neueren Fachwörterbüchern. I: L. Hoffmann et al. (eds.): *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Teilband 2*. Berlin/New York: de Gruyter. 1762–1832.

- Bogaards, Paul 2002: [Anmeldelse af] DAF: An Innovative Learners' Dictionary of Business French. I: *International Journal of Lexicography*, 15.1, 2002, 105–116.
- Görlach, Manfred 2002: *A Re-view of Reviews*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.
- Hartmann, R. R. K. 2001: *Teaching and Researching Lexicography*. Harlow [etc.]: Pearson.
- Hartmann, R. R. K./Gregory James 2001: *Dictionary of Lexicography*. London/New York: Routledge.
- Harvey, Joan M. 1986: Social Sciences. I: A. J. Walford (ed.): *Reviews and Reviewing: A Guide*. London: Mansel Publishing, 53–89.
- Jackson, Howard 2002: *Lexicography. An Introduction*. London/New York: Routledge.
- Jørgensen, John Chr. 1997: Lille håndbog i nudansk anmelderi. I: *Hermes* 19–1997, 133–146.
- Jørgensen, Susanne 1994: [Anmeldelse af] Juridisk Basisordbog. I: *Sprog & Erhverv* 2, 1994, 18.
- Lando, Ole 1986: *Kort indføring i komparativ ret*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Lauridsen, Karen M. 1991: [Anmeldelse af] Herman Vinterberg og C. A. Bodelsen: Dansk-engelsk Ordbog 3. udgave. Redaktion: Viggo Hjørmager Pedersen. Gyldendal, 1990. I: *Hermes* 7, 1991, 123–129.
- LDOCE = *Longman Dictionary of Contemporary English*. London: Longman 2001.
- Mikkelsen, Hans Kristian 1996: Leksikografiske kvalitetsindikatorer. Selvførelse som udgangspunkt for evaluering. I: *LexicoNordica* 3, 1996, 153–193.
- Nielsen, Sandro 1989: Kritisk oversigt over engelske og danske juridiske ordbøger. I: *Hermes* 3, 1989, 55–75.
- Nielsen, Sandro 1994: *The Bilingual LSP Dictionary. Principles and Practice for Legal Language*. Tübingen: Gunter Narr Verlag (Forum für Fachsprachen-Forschung, Band 24)
- Nielsen, Sandro 1997: [Anmeldelse af] Helle Pals Frandsen: Juridisk ordbog dansk-engelsk. I: *Hermes* 18, 1997, 208–216.
- Nielsen, Sandro 1998: [Anmeldelse af] Henning Bergenholtz, Ilse Cantell, Ruth Vatvedt Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson & Bo Svensén: Nordisk leksikografisk ordbok. I: *Hermes* 20, 1998, 235–242.
- Nielsen, Sandro 1999a: Mediostuctures in Bilingual LSP Dictionaries. I: *Lexicographica. International Annual for Lexicography* 15, 1999, 90–113.
- Nielsen, Sandro 1999b: [Anmeldelse af] R. R. K. Hartmann and Gregory James: *Dictionary of Lexicography*. London/New York:

- Routledge 1998. I: *Lexicographica. International Annual for Lexicography* 15, 1999, 296–302.
- Nielsen, Sandro 2000a: Translation Strategies for Culture-Specific Textual Conventions in Bilingual Dictionaries. I: *Lexicographica. International Annual for Lexicography* 16, 2000, 152–168.
- Nielsen, Sandro 2000b: [Anmeldelse af] Alice Lykke Holste, Tinna Nielsen, Marina Orlova-Jermark & Viktor Smith: Russisk rets- og politisprog. Grundlæggende begreber og principper. Russisk-dansk juridisk ordbog. I: *Hermes* 24, 2000, 190–196.
- Nielsen, Sandro 2002a: Overvejelser angående det leksikografiske grundlag for en elektronisk bilingval regnskabsordbog. I: *LexicoNordica* 9, 2002, pp. 173–194.
- Nielsen, Sandro 2002b: Textual Condensation in the Articles of DE GRUYTER WÖRTERBUCH DEUTSCH ALS FREMDSPRACHE. I: H. E. Wiegand (ed.): *Perspektiven der pädagogischen Lexikographie des Deutschen II. Untersuchungen anhand des DE GRUYTER WÖRTERBUCHS DEUTSCH ALS FREMDSPRACHE*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 597–608.
- Nielsen, Sandro 2002c: [Anmeldelse af] Business Leksikon. I: *Hermes* 29, 2002, 247–260.
- Nielsen, Sandro 2003: Towards a General Theory of Bilingual Legal Lexicography [i trykken]
- Ripfel, Martha 1989: *Wörterbuchkritik. Ein empirische Analyse von Wörterbuchrezensionen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Rossenbeck, Klaus 1993: Wörterbuchkritik in Schweden nach 1945: Die zweisprachigen Wörterbücher. I: *Lexicographica. International Annual for Lexicography* 9, 1993, 88–107.
- Steiner, Roger J. 1979: Guidelines for Reviewers of Bilingual Dictionaries. I: *Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America* 1, 1979, 166–181.
- Tarp, Sven 1998: Leksikografien på egne ben. Fordelingsstruktur og byggedele i et brugerorienteret perspektiv. I: *Hermes* 21, 1998, 121–137.
- Tarp, Sven 2002: Kritiske bemærkninger til den officielle danske retskrivningsordbog. I: *LexicoNordica* 9-2002, 195–208.
- Thomson, G. A. 1974: *How to Review a Book*. Saskatoon: University of Saskatchewan Library [Amended for the University of Winnipeg Library 1987]
- Wiegand, Herbert Ernst 1993: Wörterbuchkritik. Zur Einführung. I: *Lexicographica* 9, 1993, 1–7.